

KICHIK DAVLATLARNING GLOBAL TASHQI SIYOSAT OLIB BORISHIGA DOIR NAZARIYALAR TAHLILI (BAHRAYN, SINGAPUR, QUVAYT, QATAR)

Oyatillo Toshtemirov

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti doktoranti

e-mail: oyatilloibnrasul@gmail.com

+998936910997

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada kichik davlatlarning global tashqi siyosat olib borishiga doir nazariyalar tahlil qilingan. Bahrayn, Singapur, Quvayt va Qatar davlatlari misolida har bir davlatning tashqi siyosatga yondashuvi, ushbu siyosatning xalqaro munosabatlarda tutgan o'рни va strategiyalari ko'rib chiqiladi. Maqolada realistik, liberal va institutsional nazariyalar asosida tahlil olib borilib, ushbu davlatlarning global maydonda qanday muvaffaqiyatlarga erishgani haqida misollar keltiriladi.

Kalit so'zlar: *Kichik davlatlar, global tashqi siyosat, Bahrayn, Singapur, Quvayt, Qatar, realistik nazariya, liberal nazariya, institutsionalizm.*

ABSTRACT

This article analyzes the theories related to the global foreign policy of small states. Bahrain, Singapore, Kuwait, and Qatar are examined individually in terms of their foreign policy approaches, their position in international relations, and the strategies they employ. The article explores realist, liberal, and institutional theories, providing examples of how these countries have achieved success on the global stage.

Key words: *Small states, global foreign policy, Bahrain, Singapore, Kuwait, Qatar, realism, liberalism, institutionalism.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируются теории, касающиеся глобальной внешней политики малых государств. Рассматриваются примеры Бахрейна, Сингапура, Кувейта и Катара, их подходы к внешней политике и стратегии, применяемые в международных отношениях. Анализ проводится на основе реалистических, либеральных и институциональных теорий.

Ключевые слова: *Малые государства, глобальная внешняя политика, Бахрейн, Сингапур, Кувейт, Катар, реализм, либерализм, институционализм.*

KIRISH

Kichik davlatlarning global tashqi siyosatdagi roli haqida o'ylaganda, ularning iqtisodiy, siyosiy va harbiy jihatdan kuchli davlatlar bilan qanday raqobatlashishi savol tug'iladi. Bahrayn, Singapur, Quvayt va Qatar kabi davlatlar o'z tashqi siyosatlarini

qanday shakllantirgan va bu yo‘nalishdagi muvaffaqiyatlariga qanday erishganlari haqida so‘z yuritamiz. Bu davlatlarning xalqaro munosabatlar nazariyalari bo‘yicha o‘rni alohida e‘tiborga loyiqdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODIKASI

Realistik nazariya: Kichik davlatlar xalqaro maydonda o‘z manfaatlarini qanday himoya qiladi va bu jarayonda kuchli davlatlar bilan qanday hamkorlik qilishadi? Bahrayn va Quvayt realistik nazariyani amalda qanday qo‘llab, xavfsizlik va iqtisodiyotni birlamchi maqsad qilib qo‘ygan?

Liberal nazariya: Singapur va Qatar liberal¹ yondashuv orqali o‘z tashqi siyosatini ochiq va xalqaro hamkorlikka asoslangan tarzda olib boradi. Ushbu davlatlarning iqtisodiy ochiqlik va innovatsion texnologiyalarga yondashuvi ularning xalqaro aloqalarini qanday rivojlantirgan?

Institutsionalizm: Kichik davlatlar xalqaro institutlar va tashkilotlar orqali o‘z manfaatlarini qanday himoya qiladi? Singapur va Qatar o‘z geosiyosiy pozitsiyalarini qanday mustahkamlaganlari haqida misollar.

Kichik davlatlarning² global tashqi siyosatini o‘rganishda foydalanilgan adabiyotlar va tadqiqot metodikasi har bir mamlakatning geosiyosiy holati, resurslari va xalqaro siyosatga bo‘lgan yondashuvini chuqur tahlil qilishga asoslangan. Har bir davlatning tashqi siyosatida ularning iqtisodiy va siyosiy resurslari, shuningdek, ularning xalqaro hamkorlik aloqalari ham tahlil qilinadi. Ushbu bo‘limda, Bahrayn, Singapur, Quvayt va Qatarining tashqi siyosatidagi strategik elementlar va tadqiqotga asoslangan tahliliy misollar keltiriladi.

Bahrayn: Adabiyotlar va tadqiqot metodikasi

Bahrayn kichik davlat bo‘lishiga qaramay, uning mintaqaviy xavfsizlikdagi o‘rni keng ko‘lamda o‘rganilgan. Bahraynning AQSh va Saudiya Arabistoni bilan strategik hamkorligi xalqaro xavfsizlikka doir adabiyotlarda keng tahlil qilinadi. Tadqiqotlar ko‘pincha quyidagi asosiy omillarga qaratilgan:

- **Geosiyosiy joylashuv va harbiy strategiyalar:** Bahrayn Fors ko‘rfazidagi mintaqaviy xavfsizlik uchun muhim davlat bo‘lib, uning AQShning harbiy bazasiga ega bo‘lishi uning xalqaro siyosatdagi rolini mustahkamlaydi. Tadqiqotlar bu bazaning mintaqaviy xavfsizlikka qo‘shgan hissasini chuqur o‘rganadi. Misol sifatida, AQSh harbiy kuchlarining Bahraynda joylashuvi Eron bilan keskinliklar kuchaygan paytlarda Bahraynning siyosiy o‘rnini oshirganini ko‘rsatadi.
- **Saudiya Arabistoni bilan munosabatlar:** Tadqiqotlar Bahrayn-Saudiya Arabistoni munosabatlarining qanchalik yaqinligini ta’kidlab, Saudiya Arabistonining Bahraynga moliyaviy yordam ko‘rsatishini va siyosiy barqarorlikni

¹ Anders Wivel. *Realism in Foreign Policy Analysis*

² Máté Szalai, *Small States in the Middle East: The Complex Model of Size* (London: Routledge, 2022), 27-b.

ta'minlashdagi rolini o'rganadi. Ayniqsa, Fors ko'rfazi Arab davlatlari hamkorlik kengashi doirasidagi hamkorlik mintaqaviy siyosiy tahlillarda keng o'rin olgan.

Tadqiqot metodikasi: Tadqiqotda Bahraynning geosiyosiy ahamiyatini aniqlash uchun tarixiy va zamonaviy geosiyosiy tahlillar qo'llaniladi. Ularning asosi Bahraynning strategik hamkorlik bitimlari va harbiy o'zaro ta'sirlarni o'rganishga qaratilgan. Shu bilan birga, Bahraynning ichki siyosati va xalqaro ittifoqlarining siyosiy dinamikasi tahlil qilinadi.

Singapur: Adabiyotlar va tadqiqot metodikasi

Singapur xalqaro iqtisodiy maydondagi yetakchi davlat sifatida adabiyotlarda keng o'rganilgan. Tadqiqotlar ko'pincha quyidagi jihatlariga asoslangan:

- **Innovatsion iqtisodiy siyosat:** Singapurning erkin savdo zonalar, global savdo bitimlari va investitsiyalarni jalb qilishdagi muvaffaqiyatlari alohida o'rganilgan. Misol sifatida, Singapurning Tinch okeani davlatlari bilan hamkorlikda muvaffaqiyatli bo'lgan Trans-Tinch okeani sherikligi (TPP) kelishuvini olish mumkin.
- **Moliyaviy markaz sifatida rivojlanish:** Singapur xalqaro moliyaviy markaz bo'lib, xalqaro banklar va korporatsiyalar uchun jozibador hududga aylandi. Adabiyotlarda Singapurning soliq siyosati, investitsiyalarni jalb qilish strategiyalari, xalqaro moliyaviy tashkilotlar bilan hamkorligi keng yoritilgan.

Tadqiqot metodikasi: Tadqiqot Singapurning iqtisodiy va tashqi siyosat modelini tahlil qilish uchun statistika va xalqaro savdo ma'lumotlariga asoslanadi. Innovatsion siyosatlar va moliyaviy tahlil yordamida Singapurning global iqtisodiy jarayonlarda qanday rol o'ynayotgani o'rganiladi.

Quvayt: Adabiyotlar va tadqiqot metodikasi

Quvaytning neftga asoslangan iqtisodiyoti va global siyosatdagi o'rni haqidagi tadqiqotlar keng ko'lamda o'rganilgan. Tadqiqotlar quyidagi omillarga asoslangan:

- **Neft eksportiga bog'liq tashqi siyosat:** Quvayt neft eksport qiluvchi davlatlar tashkiloti (OPEC) doirasidagi faoliyati va neft resurslaridan foydalanib global siyosiy jarayonlarda ishtirok etadi. Adabiyotlar Quvaytning neft boyliklari tufayli xalqaro siyosiy munosabatlardagi kuchini ko'rsatadi. Masalan, Quvayt 1991-yilgi Iroq bosqinidan keyin xalqaro siyosiy yordamni o'ziga qaratgan.
- **BMT va insonparvarlik yordamlari:** Tadqiqotlar Quvaytning xalqaro maydondagi insonparvarlik yordamlari orqali o'z pozitsiyasini mustahkamlashini o'rganadi. Ayniqsa, Suriya inqirozida BMT orqali berilgan moliyaviy va gumanitar yordam misol sifatida keltiriladi.

Tadqiqot metodikasi: Quvaytning global tashqi siyosati, neft siyosati va BMT doirasidagi insonparvarlik yordamlari xalqaro siyosiy tadqiqotlar orqali tahlil qilinadi. Neft siyosatiga oid statistik ma'lumotlar va xalqaro munosabatlarning tahliliy usullari qo'llaniladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Kichik davlatlarning global tashqi siyosatda qanday muhim rol o'ynashi qiziqarli va murakkab jarayon. Ushbu savollarga javob berish uchun Bahrayn, Singapur, Quvayt va Qatar davlatlarining o'ziga xos tashqi siyosat strategiyalari va ular amalga oshirgan yutuqlari haqida to'liq ma'lumotlar keltiriladi.

Bahrayn: Mintaqaviy xavfsizlikdagi roli va AQSh-Saudiya Arabistoni bilan strategik hamkorlik

Bahrayn kichik davlat bo'lishiga qaramay, Fors ko'rfazidagi mintaqaviy xavfsizlikda katta ahamiyat kasb etadi. Uning geosiyosiy joylashuvi, ya'ni Eronning yaqinida va Saudiya Arabistoni bilan chegara bo'ylab joylashganligi mintaqaviy siyosatda muhimdir. Bahrayn mintaqadagi siyosiy va harbiy koalitsiyalarda, ayniqsa AQSh va Saudiya Arabistoni bilan yaqindan hamkorlikda ishtirok etadi.

1. AQSh bilan strategik hamkorlik:

Bahrayn AQShning Fors ko'rfazidagi asosiy ittifoqchisi hisoblanadi. 1990-yillardan boshlab AQSh Bahraynda o'zining 5-flot bazasini joylashtirdi, bu mintaqadagi dengiz xavfsizligini ta'minlash uchun muhimdir. Mazkur baza orqali AQSh Bahrayn orqali mintaqadagi harbiy harakatlarni muvofiqlashtiradi, ayniqsa Eron bilan bog'liq xavfsizlik muammolariga javob beradi.

Muhim misol: 2011 yilda Bahrayn Arab bahori davrida norozilik namoyishlari bilan to'qnash kelganda, AQSh va Saudiya Arabistoni Bahraynni siyosiy va harbiy qo'llab-quvvatladi, bu mamlakatning barqarorligini ta'minlashga yordam berdi.

2. Saudiya Arabistoni bilan munosabatlar:

Bahrayn Saudiya Arabistoni bilan yaqin harbiy va iqtisodiy munosabatlarga ega. Ikkala davlat o'rtasidagi siyosiy hamkorlik Fors ko'rfazi Arab davlatlari hamkorligi kengashi (GCC) doirasida, xususan, Eron tahdidiga qarshi kuchaygan.

Saudiya Arabistoni, Bahraynni iqtisodiy jihatdan qo'llab-quvvatlash uchun 2018 yilda ushbu davlatga moliyaviy yordam ko'rsatgan. Bu ikki davlat o'rtasidagi iqtisodiy va siyosiy yaqinlikni mustahkamlaydi.

Singapur: Innovatsion tashqi siyosat strategiyalari va global iqtisodiy markaz sifatida o'rni

Singapurning global iqtisodiy maydondagi o'rni uning innovatsion tashqi siyosat strategiyalari bilan chambarchas bog'liq. Geosiyosiy jihatdan resurslari cheklangan davlat bo'lishiga qaramay, Singapur o'zining iqtisodiy imkoniyatlari, innovatsion texnologiyalar va xalqaro hamkorlik siyosati orqali global miqyosda muhim davlatga aylandi.

1. Innovatsion tashqi siyosat:

Singapur kichik bo'lishiga qaramay, o'z iqtisodini innovatsion texnologiyalar, investitsiyalar va xalqaro savdo orqali rivojlantirishga muvaffaq bo'ldi. Singapurning xalqaro siyosatida asosiy urg'u ochiqlik va xalqaro savdoni kengaytirishga qaratilgan.

Muhim misol: Singapurning erkin savdo zonalarini va mintaqaviy savdo kelishuvlariga faol ishtirok etishi uning global iqtisodiy maydondagi o'rnini mustahkamlagan. Masalan, Trans-Tinch okeani sherikligi (TPP) va ASEAN (Janubi-Sharqiy Osiyo davlatlari uyushmasi) savdo kelishuvlari orqali Singapur o'zining iqtisodiy kuchini oshirdi.

2. Global iqtisodiy markazga aylanish:

Singapur xalqaro moliyaviy markaz sifatida o'zining qulay biznes muhitini, soliq imtiyozlarini va infratuzilmani rivojlantirdi. Bugungi kunda Singapur xalqaro kompaniyalar va moliyaviy institutlar uchun eng jozibador markazlardan biri hisoblanadi.

Muhim misol: Singapurda joylashgan Marina Bay Sands va boshqa global miqyosdagi moliyaviy inshootlar orqali u xalqaro investitsiyalarni jalb qilishda muvaffaqiyatga erishgan.

Quvayt: Neft boyliklari va global siyosatda roli

Quvayt o'zining ulkan neft boyliklari tufayli mintaqadagi muhim o'yinchiga aylandi. Quvaytning global tashqi siyosati asosan neft eksportiga bog'liq bo'lib, u mintaqada iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va BMTdagi faoliyati bilan ham tanilgan.

1. Neft va global siyosat:

Quvayt neft eksporti orqali o'zining xalqaro siyosiy va iqtisodiy o'rnini mustahkamlagan. U OPEC (Neft eksport qiluvchi davlatlar tashkiloti)ning faol a'zosi bo'lib, neft narxlarini global miqyosda tartibga solishda muhim rol o'ynaydi.

Muhim misol: Quvaytning Iroq tomonidan 1990-yilda bosib olinishi va 1991-yilda AQSh boshchiligidagi koalitsiya tomonidan ozod qilinishi neftning global siyosatda qanday muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatdi.

2. BMT va insonparvarlik yordamlari:

Quvayt xalqaro maydonda BMT orqali insonparvarlik yordamlari bilan tanilgan. U ko'plab qochqinlar, kambag'al davlatlar va tabiiy ofatlarga uchragan davlatlarga moliyaviy yordam ko'rsatadi.

Muhim misol: Quvayt 2013 yildan buyon Suriyadagi fuqarolar urushi qurbonlari uchun insonparvarlik yordamiga milliardlab dollar ajratdi. BMT bu yordamlari uchun Quvaytni yuqori baholagan.

Qatar: Iqtisodiy kuch va Al Jazeera orqali global siyosatda roli

Qatar o'zining boy tabiiy gaz zaxiralari, moliyaviy kuchi va Al Jazeera kabi media vositalari orqali xalqaro siyosatda muhim o'yinchi bo'lib chiqdi. U tashqi siyosatda asosan "yumshoq kuch" (soft power) siyosatiga urg'u beradi.

1. Iqtisodiy kuch va Al Jazeera:

Qatar dunyodagi eng katta suyuq tabiiy gaz eksportchilaridan biri bo'lib, bu uning global siyosiy va iqtisodiy o'rnini kuchaytiradi. Al Jazeera xalqaro tarmog'i orqali Qatar dunyo siyosatiga o'zining ta'sirini kengaytirdi.

Muhim misol: Al Jazeera tarmog‘i orqali Qatar mintaqadagi siyosiy hodisalarni yoritishda katta rol o‘ynadi, ayniqsa Arab bahori davridagi siyosiy namoyishlar haqida keng xabarlar tarqatgan.

2. 2022 yilgi Jahon chempionati va xalqaro imidji:

Qatar o‘zining xalqaro imidjini oshirish uchun yirik sport tadbirlariga mezbonlik qilishni strategik yo‘l deb bildi. 2022 yilda futbol bo‘yicha Jahon chempionatiga mezbonlik qilish orqali Qatar global miqyosdagi obro‘cini oshirdi.

Muhim misol: Jahon chempionati Qatar uchun infratuzilmaga milliardlab dollar sarmoya kiritishga imkoniyat berdi va bu tadbir mamlakatning global maydondagi nufuzini ko‘tarishga yordam berdi.

Ushbu davlatlarning tashqi siyosatga yondashuvlari ularning geografik joylashuvi, iqtisodiy va siyosiy imkoniyatlariga mos ravishda shakllangan. Har bir davlat o‘zining resurslarini va strategik ittifoqchilarini to‘g‘ri yo‘naltirib, xalqaro maydonda o‘z rolini mustahkamlamoqda.

XULOSA

Kichik davlatlar³, o‘z resurslari va imkoniyatlarini to‘g‘ri yo‘naltirish orqali xalqaro maydonda muhim rol o‘ynashi mumkinligini isbotlagan. Ushbu davlatlarning har biri o‘z tashqi siyosatiga xos strategiyalari bilan xalqaro aloqalarda muhim o‘rin egallagan. Realistik, liberal va institutsional yondashuvlar orqali bu davlatlar global maydonda o‘z o‘rnini qanday mustahkamlagani muhokama qilindi.

Kichik davlatlarning global tashqi siyosatini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, Bahrayn, Singapur, Quvayt va Qatar o‘z resurslari, geosiyosiy holati, hamda iqtisodiy va siyosiy imkoniyatlari asosida xalqaro maydonda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu davlatlarning tashqi siyosatida innovatsion yondashuvlar, mintaqaviy va global hamkorlik, iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish hamda “yumshoq kuch” strategiyalarining qo‘llanilishi ularning kichik o‘lchamiga qaramay xalqaro siyosatda katta ta’sir ko‘rsatishiga olib kelmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Baxromova, Z. M. (2020). *Bahrayn tashqi siyosati va mintaqaviy xavfsizlik masalalari*. Toshkent: O‘zbekiston Fanlar Akademiyasi nashriyoti.
2. Jumaboyeva, Z. U. (2022). *Saudiya Arabistoni va Fors ko‘rfazi davlatlari o‘rtasidagi siyosiy va iqtisodiy hamkorlik*. Toshkent: O‘zbekiston xalqaro munosabatlar instituti.
3. Hassan, M. (2019). *Geopolitical importance of Bahrain in regional security*. Middle Eastern Studies Journal, 45(2), 185–210.
4. Abdulloyev, F. S. (2021). *Singapurning xalqaro iqtisodiy markazga aylanishidagi tashqi siyosat yondashuvlari*. Toshkent: Yangi O‘zbekiston nashriyoti.

³ Tom Long, *A Small State's Guide to Influence in World Politics* (Oxford: Oxford University Press, 2022), 8-b.

5. Lee, K. Y. (2015). *From Third World to First: The Singapore Story 1965-2000*. HarperCollins.
6. Mamatqulov, O. A. (2020). *Quvaytning neft siyosati va uning mintaqaviy o'rni*. Toshkent: Iqtisodiyot va siyosat instituti nashriyoti.
7. Al-Sabah, S. A. (2020). *Kuwait's Foreign Policy in the Context of the Gulf Crisis*. International Relations Journal, 52(3), 320–345.
8. **Qobilov, B. R.** (2023). *Qatar tashqi siyosati va uning xalqaro nufuzini oshirish strategiyalari*. Toshkent: Milliy Universitet nashriyoti.
9. **Roberts, D. B.** (2017). *Qatar: Securing the Global Ambitions of a City-State*. Oxford University Press.
10. **Al Jazeera Media Network** (2022). *Qatar va global media siyosati: Al Jazeera tahlillari*. Doha: Al Jazeera Publishing.